

Térey János

Egy, kettő, három!

A nyilvánosság terei közül, nem számítva iskoláimat, leginkább a mozikra emlékszem gyerekkoromból. A Vígnek az Aranybika szálló oldalában lejtős oldalfolyosója volt tört csempéből kirakott mozaikpadlóval és fekete-fehér moziszínészfotókkal az előcsarnokban, Bujtor István és Bordán Irén, Belmondo és Monica Vitti portréjával. Ők mind velünk lélegeztek, nőttek és fogytak el, ismertük őket a színes magazinokból, benépesítették a gondolatainkat, és olykor le is léptek a falról, mint Mary Pickford vagy Douglas Fairbanks, akár Mándy mozijának kopott előcsarnokában. Csillárja és nagyvonalú, gipsztukós karzata is volt a Vígnek, és van ma is, mert lényegében változatlan arculattal ez a színház kamaraterme. Sz ez a mozira nézve túlélést, a színházra nézve kevés jót jelent (az elkerülhetetlen ráncfelvarrásokon kívül hozzányúlni sem tudtak a megkopott teremhez). Itt láttam a *Csillagok háborúját* apámmal, 1978 nyarán, a lebilincselő és új dimenziót nyitó első részt, életem első átélhető mítoszát a szürreális formájú birodalmi csillagrombolókkal, az Erőt megtestesítő Jedi-lovagokkal, és Darth Vaderrel, a fekete lovaggal, aki sajnálatosan rossz útra tért. Luke Skywalker terepsiklót vezetett, és gazdálkodó volt, mint a nagyapám meg a szépapám. Persze, ő a repülőtisztai akadémiára készült közben. Nem érttem, hogyan lehet ennyire sebezhető egy akkora szuperfegyver, mint a Halálcsillag? Csak úgy el lehet rabolni a hipertitkos terveit? Az antropomorf robotok közül az aranyszínű Threepiót könnyen azonosítottam a Bádogemberrel az Ózból. Csubakka, a kétméteres, szőrmók vuki egyszerre volt beszélő pulikutya, az ember hú társa, továbbá kifordított Sancho Panza is, másodpilóta a pofátlan, mégis megnyerő csempész, Han Solo oldalán: ők ketten problémamegoldók, akik mindig, mindennel boldogulnak. „Csubakka ujjai végigzongoráznak a műszerfal billentyűzetén”, ahogyan a képregényváltozatban áll. Nagyon érdekes, hogy bár a Birodalomnak egyértelműen náci stichje volt, az idegenség, már akkor, muszlim színezetet öltött a sivatagi városok kupoláival és karcsú, vékony tornyaival, a csillagközi kikötők, átrakóbázisok is pont olyanok voltak a sivatagban, mint az oázisok, s az ott tapasztalt idegengyűlölet és agresszió is a más, a migráció és a terrorizmus korát előlegezte meg a sötét, hosszú lebernyegekkel együtt. Buckalakók, ez a kifejezés is innen zuhant alá a közbeszédbe. (Pedig lehetett volna a filmbeli egzotikum, teszem azt, fekete-afrikai vagy mandzsúriai beütésű is.)

Ugyancsak abban az évben vetítették a monumentális spagettiwesternt, a *Keomát* Franco Neróval a főszerepben, azzal a heroikusan hömpölygő végfőcímenével, amelyben női falzett énekel szívet tépően. A félvér Keoma megment a pestistől egy terhes nőt. Gyűlölködő testvérei szorongatják Keomát, kikötözik egy kerékre a város főutcáján, végül a terhes nő menti meg. Egy-egy tehát. Megszületik a gyermek, ám az anya belehal a szülésbe, őt már nem lehet megmenteni. Keoma egy öreg boszorkányra bízta csemetéjét. „Aki szabad, az nem halhat meg soha”, búcsúzik a semmibe vágatató főhős. Hát, szép dózis a nem egészen nyolc évemmel. Bergmant és Tarkovszkijt már nem kapkodtam el.

Az intimebben elegáns Apollóban száz másik szélesvásznú, „egész estés” film mellett *A pogány Madonnát*, az *Egészséges erotikát*, a *Szamárköhögést* és *A bolygó neve: Halált* is láttam, jóval később, a *Meteorban* a *Lady Chatterley szeretőjét*; ezt a kettőt már egyedül és titokban – vajon mit füllenthettem odahaza, mit nézek? –, de sokáig minden mást az általános iskolai osztályommal. Ha egy filmeposz két részes is volt, az majdnem fél napra kiszabadított apám ellenőrzése alól. Apolló, Víg, Meteor, ez volt a háromság. Hacsak nem a Híradóban vagy a Hungáriában néztünk filmet; esetleg, nagyon ritkán, szülői ellenjavallat birtokában, az utánját-szó Klinika moziban a Nagyerdőn.

„Hányszor mondtam, kisfiam, ne nagyon érintsd a karfát, összefogdosták előt-
ted a betegek”, intett belgyógyász anyám.

„Minden beteg fertőző, anya?”

Míntha a nadrágomra nem tapadna elég bacillus, spóra, egyéb alattomos kór-
okozó, meg ki tudja, még micsoda, az iskolában meg a villamoson.

A mozikon kívül három épület enteriőrje jelenik meg élénken előttem: az úttö-
rőházé, a IPK pódiumterméé az életemben tíz éven át tartó farsangokból, meg
a Csokonai Színházé. És a fontos helyek közül egy nyári táboré a városhatáron
belül, de már az erdőben. Nem tudom, azért-e, mert mindegyikben ott volt a
későbbi pályám előlege. Például egyetlen templomra sem emlékszem, mert a
családdal nem jártunk istentiszteletre, tizenhat éves koromig pedig tudatosan
nem is tettem be a lábamat Isten házába. Aztán váratlanul döntöttem úgy, hogy
egyetlen ősön járom végig az összeset Debrecenben – talán azért, mert annyira
eltér a karakterük minden más építményétől –, így is történt.

Ha a Vöröshadsereg útjáról, vagyis a tizenévesek nyelvén a „Vörihariról” nem
fordulok le balra, a Béke útjára, a rettegett iskolafofogszat felé, akkor alighanem a
sarok utáni első, magas, sisakos házba tartok, mert attól délre már a pályaudvari
negyed húzódik. A Béke-sarkon túl egyelőre csak a szüleimmel szervezhetek
sétákat. Hogy mennyire be voltam zárva, mennyire kötve volt a kezem (és a
lábam) alsó tagozatban, arra a Pereces utcai eset a példa. Mona Gyula, a padtár-
sam pirulós, kevés szavú fiú volt, és Kacsának hívtuk, nem tudni, miért, elég volt
ehhez a névtapadáshoz az egyszer viselt kacsás póló vagy egy véletlen elszólás
is. Egyszer meghívott magukhoz tollasozni tanítás után, ahogy már korábban is
néhányszor. Aznap péntek volt, és ezért egy-két órával elhúzódhatott a mérkő-
zés, nem néztünk az órára, párszor föl is akadt a labda a garázsuk tetejére, sokáig
keresgéltek. Hiba volt. Búcsúzóul kaptam az anyjától egy zacskónyi gyümölcsöt,
körtét, szőlőt és szilvát. Akkor még nem tudtam nemet mondani. Eppen kilép-

tem a kapun, amikor megjelent a ház előtt apám. Napközben mindig tudta, hol vagyok, de délutánra eltűntem a radaráról. Iskolában vagyok, napköziben, és kész, nem lehetek máshol. Hogyan deríthette ki mégis, hol vagyok, ha nem az iskolában, rejtély. Bement oda, mondták neki, hazamentünk. Régen. Mégsem vagyok otthon. Utólag érteni vélem, amit akkor érezhetett. Kisfiam, kisfiam, merre jársz? Az a büdös kölyök hát nem elcsavargott? Nem voltam kimondottan elcsavargós. Csak aznap. Ő meg ösztönös szimattal ment utánam. Cirkált föl-alá az utcákon, mint egy járőr? Szitkozódva, káromkodva, mint az aggódó apák? Egy sárga Wartburgból pattant ki. Csak nem a keresztmamám ül a kormánynál? De bizony. (Jézusom, sajnós elfelejtettem, hogy ma jönnek látogatóba Berényből.) Akkora pofont kaptam apámtól, hogy majdnem leszállt a fejem. Hogy mit képelek én magamról. Pedig el volt tervezve, hogy együtt megyünk ide meg oda. Anyukád vacsorával várt, az kihűlt, te meg... Megzörrent a kezemben a most már nagyon nevelésesen ható zacskó. És ebben mi a fene van? Minek? Nem jó neked a mi szőlőnk? Mindezt a keresztanyám meg a Mona család szeme láttára, előbbi szomorúan nézett, utóbbiak részben megütközéssel, részben megértő elnézéssel. Egyedül Kacsá vigyorgott. Ezután csak évek múlva látogathattam meg bárkit az osztályból, Monáékhoz nem volt többé kedvem. Negyedikben Teremi Sanyihoz jártam a Karthago zenekart hallgatni, mert akkor éppen az volt a menő. Amikor nekem is lett saját lemezjátszóm, sztereo Tesla, eszem ágában sem lett volna ilyen esetlen zenét föltenni. „Tunisi zöldbozót rock”, így szólt az önmeghatározásuk. Ezt akkora sületlenségnek találtam kamaszként is, hogy még akár jó is lehetett volna, de nem volt az.

A Béke útja gyerekléptekkel számolva messze esett Szentlászlófalvától. Egyszer egy fogorvosi kezelésre várakozó diáktársunk jól bevásárolt háztartási kekszéből, és kiosztotta a teljes zacskót, csak hogy a fogak közt maradó keksztörmelékkel fölbosszanthassa a „henteseket”, akik nem is annyira fizikailag voltak kíméletlenek, mint amennyire modortalannul viselkedtek a kisdiakokkal. A szomszédba szívesebben mentünk. A Löwy Sándor Úttörőház színes, ólomüveg ablakai a hét vezért ábrázolták. Löwy Sándor pék volt és pártmunkás, Farkas Vladimir unokabátyja, és kényszertáplálás következtében halt meg a váci börtönben. Hogy Debrecenben járt-e egyáltalán valaha, s hogyha nem, mi indokolta ezt az elnevezést a korszellemen kívül, arról nem tudok. Az épületet Bálint Zoltán – Bálint András színművész nagyapja – és Jámbor Lajos emelte Hajdú vármegye központjaként, egy hajdani színjátszóhely, a Fehér Ló fogadó helyén. Az erkély magasából mintha cseppkövek lógtak volna lefelé, a párkányokon vöröskőből faragott, kardos, süveges hajdúk vigyáztak, az épület huszártornyán pedig Árpád fejedelem pirogránit szobra magasodott. Legalábbis Árpádnak mondták azt a hetyke figurát a csúcson. Gyerekkoromban, a hetvenes évek közepén már igencsak elhanyagolt volt az épület, s miközben a vakolat egyre csak hámlott, potyogott róla, elkoszolódtak, barnára pácolódtak a szobrai is. És ott volt még a hét vezér, akik páncélingben és színes, hegyes sisakban, hét nagyon magas és keskeny, színes mozaiküveggel berakott ablakból bámultak ránk. Mint később megtudtam, a Nyolcak festőcsoport alapító tagja, Kernstok Károly művei voltak ők, némelyikük kezében szablya, harci szekerce, íj vagy kürt. Dinamikus csoport volt, a két szél-

ső vezér egész törzsével befelé fordult, a kettes meg a hatos kifelé nézett, vissza órájuk, a hármast meg az ötöst előlnézetben ábrázolta ugyan Kernstok, de megint befelé, arccal a főnök felé fordulva; ilyen módon tekintetük iránya adott hullámzó ritmust az egésznek. Mintha valami forró téma futna végig a társaságon, valami fölviillanyozó hírt adnának tovább egymásnak a férfiak, jót vagy rosszat, az most mindegy, lényeg a hírközlés feszült és élénk folyamata. Hamar észrevettük, hogy a központi alak, Árpád fejedelem derektól fölfelé hiányzik közülük, törzsének helyén sima katedrálüveg szomorkodik. Üvegablakként még a fejedelem sem élhette túl a bombázásokat. Évekkel később pótolták a csonka Árpádot, miután a palota úttörőházból megint megyeháza lett, még jóval a rendszerváltás előtt. Jó döntés. Azután már nem is volt több úttörőház a városban? De, mintha egy Simonyi úti villát megtarthattak volna maguknak a kiöregedett pionírok, igaz, már nem sokáig.

Azóta Árpád szintén egyenesen a szemünkbe néz.

Nagy, szépre csiszolt parkettájú, pompázatos terem, körbefutó stukkós erkéllyel, kazettás mennyezettel. És azok a súlyos csillárok! Külön megcsodáltuk a széles lépcsők rézgyűrűit, addig nem láttunk ilyesmit. Egyik nevelőnk elmagyarázta, hogy régen rézpálcák csatlakoztak hozzájuk, azok alá simult a süppedős, vörös szőnyeg. Szerettünk idejárni, szőnyeg nélkül is magnetizált minket a tér, ez a szocialista aulákhoz képest másféle tágasság, ez az emelkedett légkör. Az összes hajdúváros és falucska címere odafönt sorakozott körben, a nemesi családokéval együtt. De hogy mi mégis mivel foglalkoztunk odabent, a tekintetes vármegyeházán? Már nem tudom, csak sejtem. Legvalószínűbb, hogy ismeretterjesztő előadásokra, szavalóversenyekre és évfordulós ünnepségek véget érni nem akaró sorozatára jártunk. Körjátékokat játszottunk azon a tükörsima, eszelősen ragyogó, csodálatos parkettán (nekünk recsegő és hullámzó hajópadlónk volt odahaza, nagyanyámnak is). Felnőtt elvtársak köszöntőit hallgatta a derűs gyermekesereg. Sokan fotós szakkörbe jelentkeztek ide, az engem elkerült (hiszen gépem sem volt), a néptánc még kevésbé volt az én világom, a nagy karácsonyokra és a filmvetítésekre sem innen emlékszem. A boglyaíves, cirádás díszráccsal elzárt kapualjban rácsodálkoztunk arra a megfeketedett, bronz domborműre, amely első világháborús csatajelenetet ábrázolt ágaskodó paripákkal, puskával rohamozó huszárokkal egy szétfröccsenő gránát keltette, óriási porfelhőben. *„A volt cs. és kir. 16-os huszárezred hősi halottainak emlékére”*, olvastuk a betűket. Mi az a cs. és kir.? Tényleg császári és királyi? Ausztria és mi, együtt, azonos birodalomban? Apa, mikor megyünk mi Ausztriába, ahol azok az emeletes, piros vonatok közlekednek? Minek van vasúti szabadje-gyünk, ha sohasem megyünk? (Amikor felnőtt emberként a kleinwieni vasúti megálló felől másztam meg a göttweigi apátság hegyét, a meredek, időnként az avar alatt eltűnedező gyalogúton, s amikor lenéztem, és elrobogott a völgyben, mélyen alattam a piros vonat, akkor nagyon eszembe jutott az apám. És tudtam, hogy ez az, bár emeletes sem volt, csak piros. Ugyanaz az osztrák vonat, amelyre apukám sohasem ültetett föl.) A ház új gazdái nem vacakoltak sokat a háborús jelenettel, hagyták porosodni báró Wesselényi Miklós Játékszíni Társaságának emlékjelével együtt.

„Holnap fényképezés! Kisdobos inget, nyakkendőket kell hozni!”, állt az első vonalas füzetemben, a *Maradj csendben!* című versike alatt. Ez a másnapi fénykép lett a kisdobos-tagkönyvbéli portrénk.

*Anyukám alszik, pihen, fáradt,
Elaltatom a babámat.
Búgócsiga nem pörög,
Szép csendesen leülök.*

Diktálás után írtuk, a szerzőre nem emlékszem, az interneten sincs nyoma. Lejegyzésem alatt Katóka néni piros filctollas megjegyzése áll: „Szép!” Általában nem volt annyira szép a kézírásom. A Mókus órs tagja, majd órsvezető-helyetese is voltam egy darabig, ezt a Mókus órsöt, bár szerettük volna, sohasem sikerült Luke Skywalkerre átkeresztelnünk. Ha otthon felejtettem a kék vagy piros nyakkendőmet, megszidtak, és leghátulra állítottak, az iskolában biztosan. Hazazavarni túlzás lett volna. A nyakkendő nem volt elegendő, tartozott hozzá úttörőing és síp is, zsinórzattal, továbbá úttörőöv táborúzmotívummal; sőt sötétkék vállpánt, amennyiben tisztséged is volt. Nálunk a jó tanulóknak ezt is vállalniuk kellett, én például kerek egy éven át voltam, muzájából, rajtítkár-helyettes a szintén halk, szelíd és sötét szemüvegű Süveges Györgyi mellett, még nyári képzésre is jártam a Kartács utcai táborba, a művésztelep mellé. Pusztán csak a tanulmányi eredményeink alapján. Hogy rátermett közösségi emberek vagyunk-e, van-e szervezői vénánk, senki sem firtatta, mivel nem ez volt a szempont, hanem kizárólag az ész, amit az ötöseinkből véltek kiolvasni. Hogy miért kapcsolnak hozzá megbízhatóságot is, igazán nem tudom.

„4803-as számú Eötvös Loránd úttörőcsapat, vigyázz! Zászlónak tisz-te-legj!”, ez a mondat, csapattanácstítkárunk, a dauerolt Apagyiné hangján, a lendületével meg a dallamával együtt megvan, de már az Eötvös utcai iskolaudvarunkról.

„A dolgozó néperért, a hazáért előre!”

„Rendületlenül!”, zúgta vissza a kórus.

Tehát a díszteremből egyetlen számottevő programra sem emlékszem, ez szimptomatikus. Csakis arra, hogy sötét délutánokon vártuk a villamost hazafelé. Enikő néni egyszer a megállóban ráripakodott Fodor Tibire, aki javasolni merészelt valamilyen terven felüli múzeumlátogatást az iskolai programokon kívül:

„Van apád? Van anyád? Na, ugye. Hát akkor menjél velük, jó? Ne engem nyúzzatok.”

Manapság egy ilyen mondat, vagy legalábbis ez a hangfekvés bármilyen oktatási intézményben nagy feszültséget gerjesztene. Ma egy ilyen mondatért bemenne az anyuka az iskolába, hogy elbeszélgesse az indulatát fékezni képtelen pedagógussal, és bizonyára volna is következménye a dolognak, de ez az érdes modor abban az időben egyáltalán nem számított kirívónak, még ha én meg is lepődtem rajta. Iskoláinkban rend volt, ahogy hazánkban is. Rendnek kellett lennie, ám az emberi közlés színvonala, a beszédstílus minősége nem számított, mint ahogyan a gyermek méltósága sem. Napi gyakorlat volt a testnevelő- meg a technikatanárok „tocos-” és „barack”-osztogatása. Tibi nagyot nyelt. Ő csak jót

akart, de lám, rövid úton lepasszolták. Nekem ez a szeplős, hozzám hasonlóan pengevékony, kicsit görbe hátú és vörösesbarna hajú fiú lett az első barátom, már a tanév első napján szóba elegyedtünk az udvaron, aztán éveken át fogékonnyak voltunk egymás rezdüléseire. Rezonáltunk, sülve-főve együtt voltunk, az ő lakásukba jártam látogatóba rendszeresen. Őt is érdekelte a történelem, egy időben mind a ketten régészek szeretnénk volna lenni. Ővele tudtam beszélgetni Ámonról és Átonról. Végre valaki, akivel szóba tudok elegyedni a családomon kívül! Padtársam volt, amíg szét nem ültettek minket, mert ő volt az, akivel állandóan „fecsegtünk” órán, mondhatnám az egykori üzenőfüzetek modorában. Katóka néni mindenesetre nem egyszer szólt ránk, és nem lehettünk többé padtársak, a szótlan, pirulós Mona Gyula mellé kerültem. „Különös dolog az az ifjúkori barátság; akár egy tojás, amelynek sárgájában már ott érződik a pompás madárjövő, a világ szemében mégsem egyéb, mint meglehetősen kifejezéstelen ovális, nem különböztethető a tojástól.” Sokat olvastam, de ő még nálam is többet, én akkor még nem számítottam könyvmolynak, ő már igen, szemüveges is hamarabb lett. Olvasmányaiiban előttem járt, és nem volt rest eldicsekedni velük. Amikor Éva nagynénem asztalán fölfedeztem Kákosy László *Ré fiaí* című kötetét, és lelkesen beszámoltam róla Tibinek, ő csak legyintett, mint akinek nem lehet újat mondani. Ez a fölényeskedés már nekem is sok volt. Legközelebbi találkozásunkra kitaláltam egy sohasem létezett egyiptológiai szakmunkát a hieroglifák megfejtéséről, hozzá még Jean-François Champollion ásatási naplóját is, új magyar fordításban. Azt aztán kereshette. Az egyiket olyan sikeresen találtam ki, hogy rávágta a boltban: rég elfogyott. Persze, idővel rájött az én Tibi barátom a csínyemre, és ez már neki is jókora csalódás volt. Rám rontott óra előtt az őszi udvaron, alaposan leszidott, és akkor mosolyszünet következett. („Néha ugyan összevesztünk, de az ilyen maximum félóráig tartott”, írtam utólag, a hatodikos füzetemben szereplő, *Barátságunk története* című fogalmazásban.)

Tibiék az úgynevezett Csapó-kanyarban laktak, ahol a városrendezők akkoriban egyenesítették ki egy ősi, debreceni utca nyomvonalát. Az, hogy miért fordult el a Csapó utca a városhatárhoz közeledve, kilencven fokos szögben addigi önmagához képest, vajon a korabeli telekviszonyok kuszasága miatt, vagy egy hajdani mocsarat, esetleg védett, földesúri ingatlant, udvarházat vagy majorságot megkerülendő, számomra rejtély maradt. A domborzat miatt biztos nem módosítottak az irányon, lapos volt arrafelé minden, mint az asztal lapja. Az úttestet a hetvenes években kiszélesítették, a földszintes házak helyére tízemeletes panel szalagházak épültek jobbról és balról, köztük futott az új Csapó utca, enyhe kanyarral idézve a régit – tudom, hogy ezt a tervező, Boruzs Bernát alázatos finomságnak, bevallottan „poénnak” szánta, ahogy a kanyarbeli házak széles erkélyeit is –; az eredeti nyomvonalat egy debreceni zsánerfestő, Senyei Oláh István nevére keresztelték át. Gyermekfejjel is világos különbséget tettünk az otthonaink állaga és állapota között. A százéves, salétromos falú, de nagy kertes házakban lakó gyerekek, azaz mi, kíváncsian méregettük a vadonatúj panelbe költöző családokat; irigyeltük őket a tisztaságért és az újonnan ragyogó, színes, elemes bútorgarnitúrákért, nem úgy a szűk, linóleumos folyosókért és a szobák szerény belmagasságáért. Azok meg minket irigyeltek a telek mélységébe

nyúló kertekért. A „privát” homokozókért. Még a titokzatos fáskamrákért is. S hogy nálunk mindennek van helye, ők bezzeg kidobták a régi holmijuk felét. Náluk jóval szabadabb volt a léghő, az ő apjának voltak személyesen hozzám intézett kérdései, és mindig barátságos volt velem. Tibinek volt saját szobája, nekem csak tízéves koromban lett. Volt saját íróasztala, gondosan elhelyezett írószerszámokkal. Én sem akartam az apám készletére hagyatkozni. Tévénk is jóval hamarabb volt, mint nekünk, és akkor ez számított. Tőle hallottam először Arisztid és Tasziló-viccet, tőle hallottam először az Anjou-házról és Sziddhárta királyfiról, náluk kóstoltam először kefir. Neki lehetett aranyhörcsöge, nekem sokáig macskám sem. Ha látogatóba mentem, mindig fölmentünk a tetőre, ez a program pont sohasem maradhatott ki: a tizediken lakókat elsősorban a kilátásért lehetett irigyelni.

Debrecen lapos.

Elláttunk egészen a Hortobágyig.

A lakótelepek megjelenésével valami végérvényesen megváltozott, valami jóvátehetetlen és megbocsáthatatlan történt, nem csak a magyar városokban, és Európának sem kizárólag a keleti felében. Nem csupán léptékváltás következett be, hanem stigma került a város testére. Jóllehet, történelmi és társadalmi szükségyszerűségek, a krónikus lakáshiány és az iparosított technológia megjelenése diktálták ezt a fajta költségkímélő építkezési módot, amely a kifejtett emberi erő szempontjából valóban gazdaságosnak bizonyult, a paneltömbök barbár ormótlanságára és legfőképpen kiemelt, belvárosi elhelyezésére igazán nincs mentség. A négyemeletes téglakockákkal számolták végre föl a háború utáni évek ínségét, éljen! A zsaluzott beton társasházakkal kedveztek később a fiatal házásoknak, hurrá! S a dán, de inkább szovjet mintára épülő panel tízemeletesek már egyértelmű gyarapodást jelentettek – volna, ha kaptárjellegükkel, sorozatban gyártott igénytelenségükkel lett volna bármi közük bármihez, ami ezen a helyen marandónak számít. De nem volt. Fenyegetően ott szürkéltek a középkori sánc helyén szelíd félkörívben hajló Eötvös utca végében. Nem lehet őket eltüntetni, olyanok, mint a szegény.

Szóval mi „Még a tanári eltiltások ellenére sem *váltunk el*” (sic!), rögzítettem. Nem is a válás emlegetése a fura Tibivel kapcsolatban, hanem az eltiltás ellen lázadó szemtelenség egy iskolai fogalmazásban. Van képe, és megörökíti a tiltást, pedig nagyon is jól tudja, hogy a tanára fogja először olvasni! „Egyszer azonban egy orvosi vizsgálat alatt kiderült, hogy gerincferdülése van, és gyógytornával kell ellensúlyozni. Az iskola nem tette lehetővé a váltásokkal, hogy délután is járhasson, és 1981 szeptemberében el kellett búcsúznunk egymástól.” Igen, mi hol délelőttösek, hol pedig délutánosok voltunk, váltottuk egymást, kicsi volt a ház. Úgyhogy Tibi kényszerűen iskolát váltott, átvitték a szülei a partizán-vezérezrederől elnevezett, nálunk egyébként is nívósabb Nógrádiba, a mai Benedek Elekbe. Én még évekig följártam hozzájuk, ő is átjött, de jóval ritkábban.

Aztán elmaradtunk egymás mellől. De akkor még csak a villamost vártuk hazafelé, tökéletes egyetértésben, a Béke útjai megállóban. A nyolcvanas évek minden egyes szilveszter délutánján ugyanott álltam. Elhatároztam, hogy „bemelegyek a városba”, így mondtuk, pedig mi is a Belvárosban laktunk. És akkor

ott őgyelegtem a fútcán hömpölygő tömegben, az akkor újszerűnek számító hamburgeresek, gofrisok bódéi meg a régimódi lacipecsenyések standjai között. Mintha várnék valamit, nem is tudtam, hogy mit, nem is tudtam, kitől és mitől, csak nem az újévtől? Álltam ugyanitt, az infernális dudálásban, túlkölésben, örjögésben, amelyben képtelen voltam föloldódni, valahonnan a *Happy New Year* szivárgott a fülembe a fenomenális ABBA-tól, tehát a kislemez megjelenését figyelembe véve legalábbis 1980-at írhatott a naptár, de inkább két-három évvel később jártunk, hiszen már egyedül lehettem, elengedtek „a városba”. Elkezdttem szorongani a hazameneteltől, pedig az igazán nehéz menet nálunk a karácsony volt, és nem a szilveszter súlytalan napja, általában jókedvű, mindig következetesen otthon töltött éjszakája. Fönt lehetett maradni kettőig, ez volt a szilveszteri kiváltságom.

Harminc év telt el azóta, a Béke útjai megállóból 1989 után megint Szent Anna-sarok lett, a Vöröshadsereg útjából újra Piac utca. A vármegyeháza nagytermébe azóta nem léptem. Tízezrek születtek és haltak azóta Debrecenben, más a megálló burkolata és táblája, számtalanszor cserélték a sánt, és majdnem ugyanannyiszor a villamoskocsikat is, a szemben álló házak legtöbbször azóta tatarozták, némelyiket azonban azóta sem, negyven éve ugyanaz a szürke és barna barátságatlanság, ugyanaz a hátsó-ukrajnai romlás. Mindegyik védett vagy műemlék, egyikük hajdan a Kaszanyitzkyéké, most is üveg és porcelán, na de micsoda különbség a századfordulós nívó meg a szövetségi, ÁFÉSZ-es, KTSZ-es lepukkantság között! Szép lassan földolgozták ezeknek a házaknak a történetét¹, tudható, melyik kereskedőházat építette a Fischer, melyiket a Steinfeld család, de homlokzatukon máig ugyanazok a penészfoltok éktelenkednek, mint a régi villamosvárások idején.

Sokáig csak így, csapatostól engedtek el a szüleim otthonról, egyedül csak általános iskola vége felé, addig maximum a pékhez. Szombat délelőttönként a Nyíl utcai pékségbe küldött anyám, kaptam tőle három rézkettést, maximum egy tízest, ha süteményre és tejtermékre is szükség volt – így találkoztam először fizikai formában a pénzzel –, és én mindig kétkilós kenyeret hoztam, hogy napokig elég legyen. Egy kiló finom, fehér kenyér ára évekig három forint. Tanítás után a többi fiúval tejpört vettünk a Kút és Maróthi György utcai sarki kisboltban, vagyis a népboltban, a tenyerünkről nyalogattuk föl, ez filléres tétel. A kisbolttal szemben, a másik, Nagy Sándor József utca sarkán nyílt meg Medgyessi Gyuszi bácsi nagyon újszerűnek ható, szép, nagy kirakatos, maszek boltja, útba esett, ahogy a Nyíl utcai pék felé haladtam. És bár számomra a Péterfia utcai volt „a trafik”, akadt kis trafikféle a Gólya téren, Csata bácsié, és az Eötvös–Agárdi sarkon is. A robbanócukorkáért nem voltam oda, pedig a többiek imádták. Ha nassolni vágytam, akkor már inkább egy Sport szeletet vagy egy Kismackó csokoládét vásároltam. A villamosjegy ára pedig kereken egy forint volt, és rájöttem, ha nem lyukasztok, tudok spórolni dupla adag fagyalatra, így viszont néha szaladnom kellett a tányérsapkás ellenőr elől, például a Nagyerdei körúti nyári táborból

---

¹ Veress Dániel: *A debreceni szecessziós építészet áttekintése*. In: *Szecesszió az Alföldön*. Kiskunfélegyháza, Kiskun Múzeum, 2018. 58.

hazajövet. (Nyáron eszerint nem volt bérletem, pedig ez a napi két út bőven indokolta volna a befektetést.) A szomszédban, mindjárt a tábor mellett terült el a Jubileumi játszótér, megismerkedtünk a kertészével is. Űde öregúr volt, katonásan fölnyírt tarkóval. Néha valóban beszélgettem vele, ha csendespihenő alatt elhagytam a körletet, s kiléptem a nyári tábor délutánjából, ha hagyták. Hetykén beszélt velünk, gyerekekkel. „Hát tik meg mit akartok, gyerekek”, ilyenformán. Közben mi meg viccesnek találtuk a tyúkmellét, a lepkevadász-szerelését. Le kelene szállnia a magas lóról, gondoltam. Aztán valaki beszaladt a körletbe, hogy baj van.

„Micsoda?”

„Levágta az ujját a kertész.”

A rémhírterjesztés nagyban működött nálunk.

„Na, nyögjétek már ki!”

„Nem levágta, hanem csonkolta.”

„Csonkolta az ujját a fűnyírógép.”

A kavicson kövér pöttyök. Cseppről cseppre követtük a véryomot. Futó kapcsolatam, csak haverkodott velem, buksi fejemre barackot nyomott. Azért sajnáltam, hogy ilyen történhetett vele. Számoltam a cseppeket. Egy tisztáson állt, és rázta a zokogás, felnőtt ember létére.

Ugyanezt a tábort „énekeltem meg” *Bróm* című szonettemben is. Szerettem ezt a helyet, még ha ez egyértelműen nem is derül ki a versből. A szeretet nem, az eredeti arculat azonban világosan kirajzolódik belőle.

Mint mészbe ágyazódott kagyló nyomát a kőzet:

A pázsittal határolt, egykedvű téglalap

A pontot őrzí: itt állt a lakkszagú barakk.

A bádogvályú – rozsdá zabálja – ismerősebb:

Ez volt a menza. Képzelt homlokzata előtt egy

Zászlórúd búsul... Ennél is mulatságosabb

Egy itt hagyott bitófa lenne. Mának maradt

Néhány tölgy, s ezt a tisztást meg úgy hívták: a körlet.

A moccanó avar közt megvillan egy darab

Az alvilági zöldre vikszelt linóleumból,

Mely a sakktábla síkos kockáira tapadt;

A brómos tea íze ebből a barna múltból

A legvilágosabb és legbódítóbb zamat –

Ínyünkön úgy ficánkol, hogy elszédít az undor.

Felső tagozatban ebben a táborban minden nyáron láttam az *Apacsok*, az *Osceola* meg *Az ezüst-tó kincse* című, jugoszláv-keletnémet koprodukcióban készült filmeket, a *Hugó, a víziló* címűt is, a könyvtárbarakkból kölcsönöztem ki azokat a Delfin-könyveket, amelyek antikváriumban sem voltak beszerezhetőek,

például Lester del Rey *A szökevény robot* című regényét. Őrsi naplót írtunk, igyekeztünk viccesen vezetni, kicsit ironizálva a tábori élet formaságain. A barakk és szűkebb környezete hivatalosan a körlet elnevezést kapta. Versenyt rendeztek, melyikünké a legszebb körlet, afféle katonaság-előkészítőként. Átéltünk itt néhány hatalmas vihart, kopogtak az epernyi jégdarabok a barakkok tetején. Ebben a táborban voltam szerelmes egy magas, lófarkas, mézszöke lányba. Valószínűtlenül szép volt, és izgató a tízesztendő szemem számára. Nem, még nem az első megkívánás. Tévedés volna azt állítani, hogy valójában egy szexuális archetípusba, a hosszú combú és kék szemű, szláv teniszszőnők ősképebe voltam szerelmes, dehogyis, hol voltunk még attól tízévesen? Még a nevét sem tudtam, a párhuzamos osztályba járó lány sem ismerte, akinél tudakozódtam utána, így aztán magamban Natásának kereszteltem el. Valóban Natasa-szerű volt, semmiképpen sem Tolsztoj Natasa Rosztovája miatt, akiről még nem is tudhattam. Ő egy modern, kortárs Natasa volt. A magabiztos lénye tetszett, a ruganyos mozgása, és mindenekelőtt a fölényes hangja, orrhangja alighanem, amit egyszerűen volt szerencsém hallani, amikor ott haladt előttem hazamenőben a körúton a barátnőjével. És csacsogtak, lenyűgözően, a szüleikről, a menzakosztról, a nyaralásról, egyszerűen mindegy volt, hogy miről, én ámultam.

A nyolcvanas évekbeli meg a mai Nagyerdő alig-alig téveszthető össze, s ezt nemcsak a táj, az épületek, a burkolatok és a növénytakaró alapos változása, hanem a tarifák brutális különbsége is okozza. Hazafelé ugyancsak egy forint volt egy gombóc fagyfalt a Pálma cukrászda előtt, én mindig vaniliát vagy puncsot kértem a tölcserembe, és ahogy anyám kérte, lassan nyalogattam el, meg ne fájduljon tőle a torkom. Az erdő azóta visszavette a nyári táborunkat, barakkjait pedig tűzifának adták el. Ez már nincs; a Pálma, ha nem is cukrászduként, de máig megvan, rendszeresen ott tartjuk a gimnáziumi osztálytalálkozókat.

Gyermekkorom másik szentélye, a Csokonai Színház, a Kossuth utca elején, megvan, még ha mára viharverten is. Elsős gimnazista koromtól minden szeptemberben bérletet váltottam, lehetett páholyba is kérni. Legjobban azt szerettem, ha a hétfőket aranyozta be vagy egyszerűen emelte meg a színházi program. Az úgynevezett „román hétfőket”! Hétfőn ugyanis adásszünet volt a magyar televízióban. Odaát viszont nem, és mi tudtuk fogni a román egyes csatornát. Ceaușescu-beszédek szóltak rajta végtelenítve, illetve nótaszó – az adás teljes két órájában –, s ennek a zenés propagandának akkoriban nem értékeltem eléggé a brutális báját. Igaz, itt lehetett először wimbledoni közvetítéseket is nézni, máshol nem látható BEK-meccseket, illetve a nyolcvanas évek közepéig magyar filmeket is, román felirattal.

Ha kicsit szegyenkezve is, de apámmal kötöttem meg a nyakkendőmet, mert én nem voltam képes megtanulni, őtőle viszont nem szívesen kértem már semmit. Fölszálltam a villamosra, és irány a színház. Szürke öltönyöm a Vörös Október Ruhagyárból származott, aztán varrattunk egy vajszínűt is érettségire, barna inggel és fehér *bőr* nyakkendővel *kellett* hordani (anyám hiába ódzkodott, nem tudta megóvni a döntést, a szülők megszavazták!), a hideg futkározott tőle a hátamon, tisztára olyan volt, mintha nem ért volna véget az úttörőségem. Első, jól fölidézhető színházi élményem mégsem a Csokonai Színházból származott, hanem a

csillogó-villogó, szocialista-brutalista, kívül kicsit szögletes és otromba, de belül mégis igényes és márványlépcsős Kölcsey Művelődési Központ kamaraterméből. És bizony, Molnár Ferenc volt, 1982 őszén. Az *Egy, kettő, három* című egyfelvonásos ment aznap, frissen, nem sokkal a bemutató után, és keresztanyámékkal néztük egy hétvégén, gondolom, november hetedike táján, mert ha jöttek, ők mindig olyankor jöttek hozzánk a Wartburggal. Véletlenül megmaradt a műsorfüzet, amely szerint Simor Ottó alakította Norrison, a mindenható bankvezért. Hogy Simor volt-e olyan jó, mint a szerep klasszikus megformálói, Márkus László vagy Feleki Kamill, nem tudom, de Alföldi Róberttel újranezve egytől egyig bevillantak a fordulatok, például a majdnem megborotvált főszabász, akit összetévesztenek a fésületlen és borostás sofőrrel. A később személyesen is megismert Dánielfy Zsolt játszotta ezt a szabászt. Hoppá, és a fiatal, huszonnégy éves Szarvas József a szolgát! Aki meg felejtethetetlen Ökrös (és Verrasztó Miklós néven halott építőmester) volt a *Jeremiás avagy Isten hidegében* 2010 őszén, amikor engem még a Nemzeti Színházban játszottak.

Szóval ez az önmagát agyondolgozó, narcisztikus bankár, Norrison éppen megérdemelt téli vakációjára vonulna, amikor a családjánál vendégeskedő, nyafka amerikai milliomoslány, Lydia bejelenti a sokszoros katasztrófa helyzetet: titokban férjhez ment egy kommunista taxisofőrhez. „Testileg és lelkileg is odaadta magát” neki, ezzel az információval vajon mit tudtam kezdeni tizenkét évesen? Annyira odaadta magát a lány, hogy máris teherbe esett. Ja, vagy úgy. (A szüleim továbbra is adósak maradtak a szexuális felvilágosítással, de a teherbeesés módját addigra egy színes, ízléses rajzokkal illusztrált felvilágosító füzetkéből már megtudtam, Fritz Kahn és a *Káma-Szútra* azonban még hátravolt.) Súlyosbítja a dolgot, hogy a szülők is megneszelték a fű alatti házasságot, és útban vannak ide. Norrisonnak egyetlen óra adatik, hogy beüzemelje cégének masinériáját, és kifordítsa a sarkából a világot. Azt találja ki, hogy *fölépíti* a taxist, azaz átalakítja, munkásból munkaadóvá varázsolja. Az érkező szülőket már be sem várja a darab, de a diadal garantált. Azt hiszem, Molnár fabulája lekötött, ha engem nem is varázsolta el úgy, mint Norrison a nép egyszerű fiát. Adott volt minden molnári vegyérték, a szituációk takarékos gördülékenysége, az olajozott gépezet – sokszor emlegetik is magát az olajat a darab során, éppen a tempó okán, olaj, olaj! –, a poénok, a ripsztozós arányos kidekázottsága, meg a határtalan léhaság, amely nem kelt mégsem komolyabb ellenérzést, és egyetlen percre sem hagy unatkozni. Nincs jelen a szerző, nem közöl gondolatokat, nem témákat, téziseket ír meg, mint, teszem azt, Brecht vagy Németh László, nem szól úgymond semmiről. S hogy ez nem baj. És hogy Molnár iparos volna-e? Nem hinném. Kétségtelenül a karaktereiből szólal meg, az nem igaz, hogy egyáltalán nem hagyja ott a személyisége nyomát, ez a Norrison is ő, a céges gépezet is Molnár olajozott írói működését utánozza; a *Játék a kastélyban* kiegészített színpadi szerzője, Turai is kifacsart önportré; sőt a kedvesét pofozó és bűnhődő Liliom is ő, a Vészi Margitot bántalmazó magánember, leleményesen ligeti hintáslegénnyé stilizálva. Nem tudom, vajon minőségére nézve milyen előadás volt, nem olyan szemmel néztem. (Nem volt jobb azzal az „ártatlan” szememmel nézni, feszen-gős volt, csak valahogy üdítőbb és váratlanabb, ezerszer titokzatosabb és teher-

mentesebb.) Rendezte: Balogh Gábor, utána néztem, színházi és rádiós rendező, akkor harminckét éves, nem azonos az azonos nevű Mafilm-operatőrrel. Biztosan tisztességes előadás lehetett, azt hiszem, senki sem panaszkodott rá, apám sem, ő egyébként régi színházba járó volt még Latinovits Zoltán és Hofi Géza debreceni szereplésének idejéből. A *Tóté*kra világosan emlékszem a Kölcsey Múvelődési Központból, sokkal későbből Korcsmáros Jenővel, aki pedig anyám egyik kolléganőjének férje volt. Már rendelkeztem összehasonlítási alappal, éppen Latinovits miatt, akit láttam a tévében. Leveleztem a Csillebércen megismert Kanovitscsal, és már érvelni is tudtam Korcsmáros arányos alakítása mellett, és a máskor, másban lenyűgöző Latinovits ölessége, monstrozussága, az általa hozott karaktert is sújtó elnyomása ellen. Inkább volt Latinovits, mint az őrnagy.

Első átütő színházi emlékem viszont a *Csongor és Tünde*, már odaát, a Kossuth utca elején álló nagyszínházban, méltó keretek között. A párt csak sejtem, a díszlet elveszett, de a négy gyönyörű zárósor örökre megragadt a fülemben, még ha manapság le is szokás csipni az előadások végéről:

*Éjjél van, az éj rideg és szomorú,
Gyászosra hanyatlík az égi ború:
Jőj, kedves, örülni az éjbe velem,
Ébren maga van csak az egy szerelem.*

Nos, az „az egy szerelem” már nem is volt annyira megfoghatatlan valami. Sejtéseim voltak, például az óvodából és a Nagyerdőről, elementáris élményem a viszonzott vágyakozásról egyelőre nem. Még igazi kudarcaim sem. Csupa gátlás voltam és remegés. Ez az „egy szerelem” nem ugyanaz, mint amikor Lydia testileg és lelkileg is odaadja magát? Majdnem. Sőt teljesen, elvégre Lydia nagyon szerelmes a mozgalmárba. Csak szebben van megírva Vörösmartynál, nem? Tudtam, ilyen szerelmet kéne föl kutatni, netán teremteni, varázsolni nekem is. A színházat nem sokkal azelőtt tatarozták, a *Nabuccó*val nyitott, albumba ragasztottam az ünnepségről beszámoló cikket a *Film, Színház, Muzsikából*. Emlékszem a vadonatúj zsöllyék bordó bársonyára. Arra a halálelegáns, síkos, vörösmárvány padlóra. A remegésre az eseményre kiöltözött, miniszoknyás szép lányoktól, akik akkor tanulták meg használni a szemfestéket, hordani a túsarkút meg a melltartót, akkor ébredtek rá, hogy mutogatni való mellük és combjuk van, amit paradox módon mégis leplezniük kell. Kólát kértek a büfében. Esetleg már kávét is, vagy az egyelőre túl felnőttesnek számított? Én biztos, hogy kávét kértem. Próbálkoztam. A kávéval és velük is. Összesúgtak. Megigazították a fényes, fekete harisnyájukat a feszes vádlijukon. Emlékszem a saját idétlenségemre. A szorongásomra a hülyén kinéző öltönytől. A remegésre az idétlen vihogásuktól. Az idétlenségében is elragadó viháncolásuktól. Mosolyogtam a furcsán és újszerűen modorosán ejtett angol szavaikon. Szavaimon. Nagyon megtetszettek nekem tizenhat éves korunkra. Ugyanakkor kicsit tartottam is tőlük. Annyira váratlanul ért a kivirágzásuk. Biztosan rajtam derülnek. De ha nem, akkor is túl hangosak nekem. Suta mozdulataikra suta mozdulatokkal reagáltam. Egyszerűen túl sok múlik rajtuk. Jószerével minden. A nyolcvanas évek kreppelt frizuráit ma már

nevetségesnek találjuk a tablóképeken, pedig tudom, micsoda munka volt bennük, tudom, milyen veszteséget jelentett reggelre elfeküdni őket, elégszer átéltem a mellettem szorongó lányok izgalmát az Aranybika szálló földszinti fodrászatán, vagy a különféle aulákban, tánctermekekben és előszobákban.

Láttam ugyanitt *A makrancos hölgyet* és *A milliomosnő látogatását*, utóbbi Dürrenmatt öreg hölgye, csak átcímkezve. Ugyanaznap este mentem el megnézni, amikor délután fiatal magyartanárom, Tót Ferenc először nyilatkozott a verseimről, és nem beszélt le. Visszatekintve megállapíthatom, hogy Tót átszellemlétsége és némileg orgánuma is Márton Lászlót előlegezte, nem a szenvedélyes, barokkos gesztusokkal élő művészt, hanem a józan és pontos értekezőt. Hittem benne, nagy hatással volt rám, amikor elsírta magát, Rilketől az *Oltsd ki szemem* című verset olvasva föl nekünk a magyar fakton.

Szabó Magdától *A macskák szerdáját* ősbemutatóként határozottan untam. Meglehet, helyörténetnek zsúfolt volt, mesének viszont túlságosan földhözragadt, telis-tele bölcs tézisekkel a debreceniek hihetetlen életrevalóságáról, életben maradni tudásáról a folytonos csapások közepette – erről azért volt némi fogalmam –, és telis-tele vaskos, helyi reáliákkal, zsinóros mentével, pipatóriummal is.

Egy régi naptár tanúsága szerint szerencsém volt a *Cigánybárhoz*, a *Lili bárónőhöz* meg a *Mária főhadnagyhoz* Kállai Borival, „Vitray felesége”, sügtak össze a jól értesültek a folyosón. (És hogyha az? Na és akkor mi van?) Operát is itt láttam először, a *Lakmét*, a *Traviatát* és a *Toscát*, és volt, mert lennie kellett, gumiasztal is a szoprán számára. Énekelt akkoriban Debrecenben egy chilei születésű tenor, Sebastián González, ő játszotta Cavaradossit. Továbbá ő volt Edgar is a *Lammermoori Luciában*. Nem tudom megítélni a teljesítményét, nekem inkább tetszett, mint nem, ám a *Lammermoori Luciát*, magát a művet így is faképnél hagytuk szünetben, és átmentünk két osztálytársammal, Hubával és Évával a Csokonai sörözőbe (lám, minden Csokonaié, bezzeg amíg életben volt!). Ez Ady legendás törzshelyének, az egykori Angol Királynő szállodának a pincéje a színházzal szemben. Leballagtunk a lépcsőn, és lám, vakolat helyett meztelen téglafal meredt ránk odalent, hosszú terem bokszokkal és nagy, súlyos asztalokkal, pedig akkor még nem jött divatba a csontig csupaszítás. Kértem én is egy kólát, mint ők, mert mi mást. Nem sok ilyen helyet láttam addig, mivel igazán nem sok vendéglátó vagy szórakozóhelyre jártunk apámékkal, és alkoholt is csak lagzikban ittam. Ültünk egy darabig, aztán búcsúzóul még bedobtunk egy csalamádés hamburgert is a Centrum Áruház előtt. Mint annyiszor színház után. Nagy szenzáció volt az osztályban, hogy Évák az érettségi idejére összejöttek, kisvártatva pedig összeházasodtak, és fiuk született. Néhány év múlva viszont elváltak, megtapasztalva a gimnáziumi szerelmek törékenységet: amire gyermekként boldogan rábólintottunk, az nem biztos, hogy a felnőtt énünk számára is megfelelő. Huba a műszaki egyetem után programozó lett, és sok vándorlás után hívó, komoly ember, hat gyermeke van három anyától. Továbbá saját informatikai cége, ő segít néha, ha rakoncátlankodik a számítógépem. Tíz év múlva pedig bemutattak a chilei tenor Budapesten élő lányának, aki maga is ismert énekesnő volt már akkor, és társaságban gyakran idézte az apját: „előadás előtt baszni, hang elmenni picca.”